

VERBODEN LECTUUR. (Uit den tijd der Hugenoten.)

DE PARIJSCHЕ BLOEDBRUILOFT.

De 23ste Augustus 1572 is een datum, die in de geschiedenis van het Protestantisme in Frankrijk een donkere bladzijde vult. De kloeke woorden, zoo vroom van zin, onlangs door Hare Majesteit onze Koningin gesproken, toen Zij een krans legde aan den voet van het Standbeeld, dat op een besloten terrein door Fransche protestanten is opgericht voor Gaspard de Coligny, — den onvermoeiden strijder voor de vrijheid om het woord Gods

te onderzoeken en te gebruiken als een licht op ons pad en een lamp voor onzen voet, — hebben onze gedachten teruggevoerd naar dien vreeselijken nacht, waarin ook deze voorzaat van H. M. is gevallen als een slachtoffer van den haat der Roomsche Katholieke staatspartij in Frankrijk.

De hoofdpersoon in de geschiedenis van den Batholomeus nacht is Koning Karel IX, waarbij in éénen adem moet genoemd worden zijn fanatieke heersch-

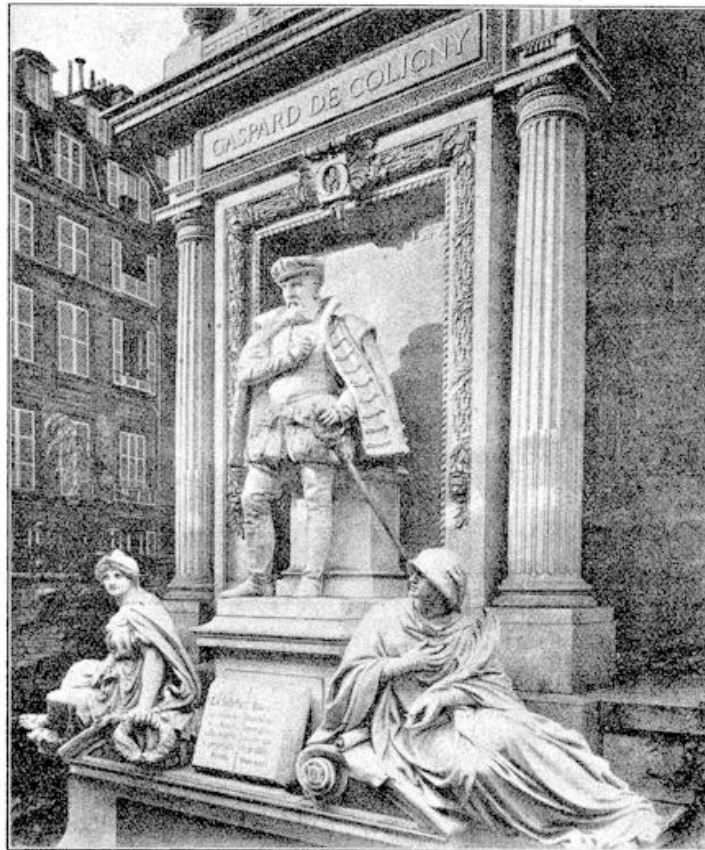
zuchtige moeder Katharina de Medicis.

Nog geen 14 jaren oud, werd Karel door het Parlement te Rouaan meerderjarig verklaard en op den troon van Frankrijk geplaatst (17 Aug. 1563).

Heel spoedig daarna ondernam hij in gezelschap van zijn moeder, een rondreis door zijn Koninkrijk en het is niet onwaarschijnlijk, dat de vele verwoeste kerken en kloosters, waarop zijn omgeving niet naliet zijn aandacht te vestigen, den haat jegens de Hugenoten, die men van die verwoestingen de schuld gaf, heeft aangewakkerd. In ieder geval: nog voor de reis was ten einde gebracht vaardigde hij een bevel uit, waarbij de Godsdienstvrijheid der Protestanten zeer werd beperkt. Maar de omgeving van den Koning, inzonderheid zijn moeder, stelde zich daarmee niet tevreden. Om een meer beslissend optreden tegenover de „Ketters” van den Koning te verkrijgen, bewerkte Katharina een samenkomst, waarop

naar het getuigenis van vele geschiedschrijvers *de grondslagen zijn gelegd voor den St. Bartholomeus moord.* Te Bayonne, op de grenzen van Spanje, kwamen den 9en Juni 1565 de Koning en zijne moeder saam met Isabella, de derde gemalin van Philips II, de oudste zuster van Karel IX. Gedurende den nacht had de gewichtige beraadslaging plaats, waarbij ook de hertog van Alva tegenwoordig was, die langs een geheime trap in het vertrek werd gelaten, waar Katharina zich met haar zoon en dochter bevond. Alle ketters van den

aardbodem te verdelen was het doel, waartoe Alva den Koning wist te bewegen en de middelen beraamd werden. Met zijn gewone wreede koelbloedigheid gaf Alva den raad zich vooral

Standbeeld van Admiraal DE COLIGNY.

meester te maken van de voornaamste leiders en hoofden der Hugenoten. Dan zouden ze spoedig weerloos zijn. „De kop van een enkelen zalm, weegt op tegen tien duizend kikvorschen in de moerassen,” is de uitdrukking, die hij daarbij bezigde en men verhaalt dat de jonge Koning zooveel behagen had in dit misschien snedig maar gruwelijk gezegde, dat hij het op de terugreis naar Parijs in tegenwoordigheid van zijn moeder telkens herhaalde.

Ofschoon alle voorzorgen genomen

waren, dat er van de samenkomst te Bayonne niets zou uitlekken, en allen meenden dat ze niet konden worden afgeluisterd, werd een knaap de verrader der samenzwering. De 12-jarige Hendrik van Navarre, die zonder dat men eenig kwaad vermoeden had van alles getuige was, deelde aan zijn moeder, Jeanne d' Albret, Koningin-weduwe van Navarre en de ijverige voorstandster der Hervorming, alles mede wat hij had vernomen. En in alle stilte werden maatregelen getroffen om zich te verdedigen. De aanslag, waartoe Alva had aangespoord, zou worden uitgevoerd in 1566, bij gelegenheid van een vergadering der Notabelen te Moulins. Coligny en de andere hoofden der Hugenoten verschenen daar echter, gewaarschuwd als ze waren, onder zoo goed geleide, dat het bloedig werk tot een betere gelegenheid moest worden uitgesteld.

Spoedig kwam het tot een openlijken strijd. De prins van Condé, met De Coligny de voornaamste leider der Protestanten, deed een poging om het Koninklijk hof op te lichten, een poging die mislukte doordien het plan werd verraden en het hof zich ijlings naar Parijs begaf. Daarop stelde hij zich in 't bezit van de stad St. Denis en maakte van daar uit de omstreken van Parijs onveilig. Duizend voetknechten en vijftien honderd ruiters stonden onder zijn bevelen. Op dezen kleinen, maar geestdriftigen troep zond de Koning een leger af van 18.000 man, waaronder een menigte Parijsche vrijwilligers en de 6000 Zwitsers, die zijn lijfwacht vormden. Den 10^{en} November 1567 kwam het tot een treffen in de vlakte van St. Denis. Een menigte nieuwsgierigen, en daaronder tal van Parijsche vrouwen in Amazone-kleedij, kwamen om getuige te zijn van den strijd. Een groot aantal monniken zongen litanieën en deel-

den rozenkransen uit aan de strijders. Maar reeds bij den eersten aanval namen de Parijsenaars, kenbaar aan hun prachtige wapenrustingen en rijk gegalonneerde kleeding, de vlucht. De 80-jarige bevelhebber Anne de Montmorency hield echter met zijn Zwitsers stand en noodzaakte na een gevecht van eenige uren de Hugenoten af te trekken. Ze konden dit echter in goede orde doen en van vervolging kon geen sprake zijn. De Montmorency zelf sneuvelde.

Te midden van nieuwe toerusting en om den strijd te hervatten wist Katharina de Medicis, door schoone beloften, die ze echter niet van plan was te houden, te bewerken dat in Maart 1568 te Longjumeau de vrede werd gesloten, een vrede waarvan een Fransch geschiedschrijver zegt dat hij „de Hugenoten ten speelbal maakte van hun vijanden, zonder anderen waarborg dan het woord eener Italiaansche vrouw.”

De hevige vervolgingen die kort daarop uitbraken, bewezen wat het Hof met het sluiten van den vrede voor had. In goed, al te goed, vertrouwen hadden de leiders der Hugenoten hun troepen afgedankt, zoodat ze weerloos waren tegenover de maatregelen der Koningin om hen te vernietigen. Bij duizenden werden de Protestanten gedood. En dat op de wreedste wijze. Condé en Admiraal De Coligny ontkwamen ternauwernood, doordien de op hen afgezonden veldheer, Tavannes, hen gelegenheid gaf om te vluchten. Na een gevaarvolle reis van 120 uren door vijandelijke posten en langs omwegen bereikten ze La Rochelle, een stad aan den Atlantischen Oceaen, die het oude recht bezat, dat er zonder toestemming der burgerij geen Koninklijke bezetting in mocht worden gelegd. Daar de burgers Protestantsch-gezind waren werd deze stad van nu aan het

bolwerk van de macht der Hugenoten. De meestberoemde hoofden der partij voegden zich daar bij hen, alsook de koningin van Navarre, de vrome Jeanne d'Albret, en met hen duizenden vervolgdén om des geloofs wille, zoodat zij, die kort te voren nog vluchtelingen waren, weldra aan het hoofd stonden van een leger, sterker dan ze ooit hadden gehad.

De derde godsdienstoorlog in Frankrijk brak nu uit. De hertog van Anjou (de latere Koning Hendrik III) kwam aan het hoofd van 't Koninklijk leger, maar durfde geen slag leveren. In Maart 1569 kwam het tot een treffen bij Jarnac doordien Anjou de Hugenoten overrompelde. De legercorpsen der Protestanten, die ieder afzonderlijk in den slag kwamen, werden achtereenvolgens verslagen en ofschoon de Prins van Condé wonderen van dapperheid verrichtte, kon hij een totale nederlaag niet voorkomen. Reeds in 't begin van den slag werd hij gewond, zoodat hij met den arm in een draagband over 't slagveld reed. Toen nu zijn paard onder hem werd doodgeschoten moest hij zich overgeven. In plaats van hem te behandelen als krijgsgevangene trad een der officieren van Anjou op hem toe en verbrijzelde hem het hoofd door een pistoolschot. Wel verre van deze laaghartige daad af te keuren liet de hertog van Anjou het lijk op een ezel rondvoeren en gaf het alzoo prijs aan de bespotting der soldaten.

Na den dood van den Prins de Condé werd de oudste zoon van Jeanne d'Albret, Hendrik van Navarre, tot hoofd der Hugenoten gekozen, terwijl De Coligny met het opperbevel over de Protestantsche krijgsmacht werd belast. Deze leverde nog in hetzelfde jaar den vijfand slag bij Moncontour. Maar evenals in bijna alle veldslagen, die in heel den strijd om het geloof, zoowel in

Frankrijk als in Duitschland en de Nederlanden werden geleverd, was ook nu weer de overwinning aan de zijde der Katholieken. Ofschoon De Coligny reeds in den aanvang van den strijd was gewond geraakt, zoodat het bloed van onder zijn helm stroomde en hij in een draagkoets van het slagveld moest worden weggedragen, verloor hij den moed niet. Weldra had hij zijn leger weer geordend en versterkt, daartoe in staat gesteld doordien aanzienlijke en geringe Protestanten uit verschillende deelen des lands gehoor gaven aan de dringende roepstem van den godvreezenden „Admiraal van Frankrijk.” Aan 't hoofd van dit nieuw gevormde, van geestdrift blakende leger trok hij naar Parijs, behaalde onderweg een overwinning op de tegen hem afgezonden strijdmacht en bracht schrik en ontsteltenis teweeg in het Koninklijk Huis. In dezen stand van zaken bood het Hof een nieuwen vrede aan, die voor de Protestanten veel gunstiger was dan de vorige en den 15 Aug. 1570 inderdaad te St. Germain werd gesloten. Daarbij werd den Protestanten vrijheid van godsdienst verzekerd in alle plaatsen, die in hun bezit waren en volkomen amnestie, terwijl alle vroegere edicten, tegen de Hugenoten uitgevaardigd, werden opgeheven.

Weinig vermoedde De Coligny dat de edelmoedigheid van Katharina de Medicis om zooveel toe te geven, slechts voorgewend was en ze nog vóór de vrede geteekend was, in overeenstemming met Alva's raad op de samenkomst te Bayonne, met den Kardinaal De Lorraine en den hertog van Anjou, haar jongsten zoon, het moordplan had beraamd dat in den St. Bartholomeus nacht van 1572 op zoo vreeselijke wijze werd uitgevoerd.

Twee jaren waren noodig om de voorbereidende maatregelen te treffen,

want geen der voornaamste hoofden mocht ontkomen. Katharina de Medicis werd daarin bijgestaan door den reeds genoemden Kardinaal De Lorraine, diens neef Hendrik de Guise en vooral door Albert de Gondi, een Florentijn, die haar grootste vertrouwing was.

Een beroemd schrijver uit de 16^e eeuw heeft van den Bartholomeus-nacht gezegd: „mocht hij uitgewischt worden uit de gedachten der menschen.” En hoeveel vreugde Roomsche Katholieken in alle landen ook aan den dag hebben gelegd, toen de tijding er van hen bereikte, de beteren onder hen hebben hun afgrijzen niet kunnen en willen verheelen.

Om alle voorname leiders der Hugenoten onder een geschikt voorwendsel naar Parijs te lokken kwam de partij van het Hof met het voorstel van een huwelijk tusschen Hendrik van Navarre en Margaretha van Valois, de jongste dochter van Katharina de Medicis. Jeanne d'Albret, de Koningin van Navarre, was er lang niet voor te vinden, maar De Coligny die evenals zijn schoonzoon, de Graaf de Teligny 1), door den Koning met gunsten werd overladen, liet zich verblinden en drong er bij haar op aan haar toestemming te geven. Koning Karel IX verklaarde dat hij zijn zuster niet alleen aan den prins van Navarre, maar aan de geheele Protestantsche partij uithuwelijkte, daar het de krachtigste band zou zijn voor het behoud van den vrede onder zijn onderdanen en een zeker bewijs van zijn welwillendheid jegens de belijders van den nieuwen Godsdienst.

Toen durfde de bezorgde moeder het huwelijk niet langer tegenhouden

1) De Teligny was gehuwd met Louise de Coligny, die ruim 10 jaren na de bloedbruiloft de (vierde) gemalin werd van Prins Willem van Oranje.

en in Mei 1572 vertrok ze naar Parijs, waar ze reeds op den dag van haar aankomst door den Koning met zooveel vriendelijkheid werd ontvangen, dat ieder zich er over verbaasde. Toch was dit alles grove huichelarij. Voor dat Karel IX dien avond naar zijn slaapvertrek ging, vroeg hij aan zijne moeder: „Welnu Mevrouw, wat dunkt u, speel ik mijn rol niet goed?“, waarop de Koningin antwoordde: „Voortreffelijk, maar het beteekent niets als ge niet volhardt tot het einde toe.”

Te midden van de voorbereidingen voor het bruiloftsfeest was er echter geen vreugde in het moederlijk hart van Jeanne d'Albret en met bange vrees zag ze den dag, die voor de voltrekking van het huwelijk bepaald was, tegemoet. Haar bezorgdheid ontging niet aan het scherp-ziend oog van Katharina de Medicis, die, bevreesd dat daardoor het heele plan nog zou verijdeld worden, besloot haar uit den weg te ruimen. Nog geen drie weken was Jeanne d'Albret te Parijs of ze werd ziek en stierf reeds vijf dagen later. Op denzelfden dag dat zij ziek werd had een Italiaan haar een paar welriekende handschoenen verkocht die, volgens de verklaring door hem zelf later afgelegd, vergiftigd waren. Nog op haar sterfbed vermaande ze haar zoon getrouw te blijven aan het geloof, waarin zij hem had opgevoed en de zaak der Hervormden steeds te verdedigen.

Intusschen verloor de Protestantsche partij in haar een van haar machtigste steunpilaren.

Tengevolge van den dood zijner moeder, die Hendrik van Navarre diep schokte, werd de bruiloft uitgesteld tot den 18^{den} Augustus, waarna de feesten, die er mee gepaard gingen, nog gedurende eenige dagen werden voortgezet.

Op Vrijdag 22 Augustus kwam ad-

miraal De Coligny in gezelschap van een twaalftal edelen, uit het Koninklijke Paleis. Hij liep al lezende in een verzoekschrift zeer langzaam, niet lettende op hetgeen rondom hem voorviel. In de nabijheid van het klooster St. Germain werd hij plotseling getroffen door een gewerschot, waardoor hem de duim van de rechterhand werd verbrijzeld en de linkerarm hevig gewond. Terstond werd de deur van de woning, waaruit het schot gevallen was, opengebroken en getracht den pleger van den aanslag te vinden. Tevergeefs. Men vond slechts een knecht en een meid beiden blijkbaar onschuldig. De moordenaar, een voormalige page van Hendrik de Guise, door wien hij ook was omgekocht, had zich reeds uit de voeten weten te maken. Mee-nende dat de koperen kogel vergiftigd was, vreesde ook De Coligny zelf, dat zijn dood onvermijdelijk was.

De Koning, die van deze zaak niets afwist, vermaakte zich juist in de kaatsbaan, toen men hem in kennis stelde met hetgeen er was gebeurd. Toornig wierp hij zijn kaatsbal in de hoogte uitroepend: „Zal ik dan nooit rust hebben, en iederen dag nieuwe beroeringen moeten zien”.

Als een loopend vuur verbreidde zich de tijding door de stad en den calvinisten, die in groote getale aanwezig waren, sloeg de schrik om 't hart. De voornaamsten hunner verenigden zich in de woning van De Coligny om te beraadslagen over hetgeen hun te doen stond. Hadden de geneesheeren niet verklaard, dat het gevaar opleverde den admiraal te vervoeren, dan hadden ze hem terstond

buiten Parijs laten brengen. Toch vond hij zelf dat er geen reden was om te vluchten.

In den namiddag kwamen de Koning en de Koningin-Moeder, Katharina de Medicis, den admiraal bezoeken en stelden daardoor de beangstigde Protestanten, die zich reeds tot een overhaast vertrek gereed maakten, gerust. Bij dit bezoek had de Koning een onderhoud met De Coligny, waarbij niemand, ook niet de koningin-moeder, mocht tegenwoordig zijn. Toen deze later er bij haar zoon op aandrong, te weten wat er tusschen hen was verhandeld, vernam

Portret van DE COLIGNY.

ze tot haar schrik, dat de gewonde Protestant den Koning had aangespoord zich aan haar invloed te onttrekken en zelf de leiding der zaken in handen te nemen. Nu was er geen tijd meer

te verliezen om het lang voorbereide plan ten uitvoer te brengen. Alleen de toestemming en de medewerking van den altijd aarzelenden Koning ontbrak nog. Vergezeld van verschillende hooggeplaatste personen begaven Katharina de Medicis en de hertog van Anjou zich tot hem en gezamenlijk bracht men hem zoozeer onder den indruk van de geheime plannen der Hugenoten en alles wat hij van dezen te vreezen had, dat Karel IX eindelijk toegaf. Ze brachten hem daarbij onder het oog, dat de Protestanten ongetwijfeld hem zouden beschuldigen van den aanslag op hun leider en in ieder geval de burgeroorlog nu opnieuw zou uitbreken. En dan was het beter den slag te winnen binnen Parijs dan zich aan de kansen van een nieuwen veldtocht bloot te stellen. Toen de Koning eenmaal zijn toestemming had gegeven, voegde hij er, naar men wil, aan toe: Maar dan wil ik ook dat alle Hugenoten zullen vallen en er niet één overblijve om het mij te verwijten.

De Zaterdag ging voorbij met allerlei maatregelen, ten einde in den nacht van Zaterdag op Zondag al de voornamesten der Hugenoten te overvallen en van de geringeren zooveel men er kon opsporen. De klok in het Louvre zou het sein geven, waarop terstond voor alle vensters fakkels geplaatst zouden worden, op alle kruiswegen wachten uitgezet en kettingen door de straten gespannen. Om hen van de Protestanten te kunnen onderscheiden zouden tijdens den moord alle Roomschen een witten band om den arm en een wit kruis op den hoed dragen.

Ofschoon er dus algemeene bekendheid werd gegeven aan wat er stond te gebeuren, bespeurden de Hugenoten van dat alles niets. Een dezer, de vroolijke graaf de la Rochefoucault, met wien

de Koning veel op had, was nog tot laat in den avond ten Paleize. Graag zou Karel IX hem gered hebben, maar hij durfde niets uit te laten, uit vrees van alles te verraden. Het eenige wat hij kon, was den graaf te verzoeken bij hem blijven, doch daar deze voorwendde dat dringende bezigheden hem riepen, moest Karel hem, zijns ondanks, aan zijn lot overlaten.

Toen het afgesproken uur was aangebroken aarzelde de Koning om het bepaalde teeken te geven. Katharina had al haar overredingskracht noodig om hem te overtuigen dat hij niet meer terug kon. Eindelijk tegen half twee in den morgen gaf hij het bevel om de klok van het Louvre te luiden. Onrustig als een misdadiger liep hij heen en weer en keek sidderend uit een der vensters van het paleis naar buiten. Spoedig hoorde men een pistoolschot en een ontzettend geschreeuw en overal wapengekletter.

Zoodra het gelui der paleisklok vernomen werd, ijelde de jeugdige hertog De Guise naar de woning van De Coligny, die als een der eerste slachtoffers viel. In woeste drift ijlden de moordenaars de trappen op. De admiraal zat juist te lezen in Calvijns verklaring van het boek Job toen hij op de vraag aan een der edellieden uit zijn omgeving, wat dat alarm te beteekenen had ten antwoord ontving: „Mijnheer, God is het, die U opeischt.” „Ik begriep u,” hernam De Coligny, „vrienden vlucht. *Ik* ben reeds lang tot den dood bereid, ik beveel mij aan de barmhartigheid Gods”.

Nauwelijks waren De Coligny's vrienden gevlucht of de moordenaars met Bême, een Duitsch edelman, aan het hoofd, drongen het slaapvertrek binnen. Zijt gij De Coligny? brulde Bême den grijsaard toe, die biddend tegen den wand stond geleund. „Ik ben het,” ant-

woordde de admiraal bedaard: „Jongmensch, gij moest eerbied hebben voor mijn grijze haren, maar doe wat gij wilt. Gij zult mijn leven niet korter maken dan God wil.” Daarop stiet Bême hem den dolk in de borst en gaf hem nog eenige sneden over het

Dubbele schande voor den priester: zulk een mensch te beloonen, en zulk een belooning te kunnen geven.

Dat het hoofd van De Coligny van het lichaam werd gescheiden en naar Katharina de Medicis gebracht, wordt door Roomsche schrijvers voor een ver-

Dood van den Admiraal van Frankrijk.

gezicht, totdat het leven van den ongelukkige was geweken. Om De Guise en Angoulême, die beneden waren gebleven, te overtuigen wierp men het lijk van den Admiraal ten venster uit, waarop de eerste het bloed van het gelaat wischte en zich overtuigde dat het werkelijk de Hugenoten-leider was. Toen gaf hij het lijk een schop met den voet, ijelde de straat op en riep: Moed, kameraden, het begin is goed geweest, laat ons ons werk voortzetten, de Koning beveelt het.

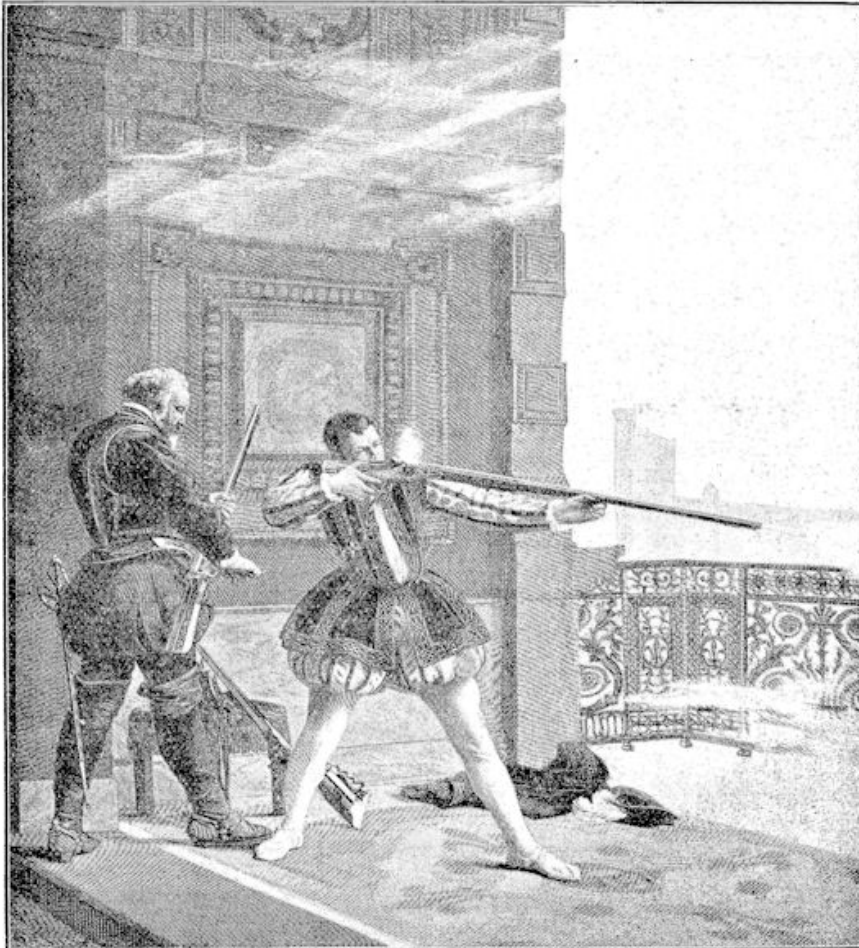
Bême werd voor zijn vreeselijke daad later door Kardinaal De Lorraine beloond. Deze gaf hem n.l. een zijner natuurlijke dochters ten huwelijk. Terecht merkt een geschiedschrijver op:

zinsel der Protestanten verklaard maar is toch niet onwaarschijnlijk.

Het moorden in Parijs werd nu algemeen. Alle Hugenoten werden haastig gewekt en volgens afspraak door de bewoners der huizen, waarin ze verblijf hielden, de straat op gedreven. Velen vluchtten op de daken maar werden ook daar achtervolgd door de gewapende moordenaars. Geen ouden van dagen, geen vrouwen, geen kinderen werden ontzien. En te midden van het woest gebrul der moordenaars, het gekerm der gewonden en stervenden en het angstgeschrei der vluchtenden weerklonken plechtige lofzangen ter eere van God en de heilige Maagd! Zelfs de Protestantse edelen die nog in het Koninkrijk

Paleis zich bevonden, werden niet gespaard. Ze werden een voor een door een dubbele rij van hellebaardiers geleid en vielen bloedend en stervend neer voor ze het einde hadden bereikt, terwijl de dames van het Hof opzettelijk kwamen

ze sidderend van angst zich naar het vertrek harer zuster wilde begeven, zag ze, nauwelijks drie passen van zich af, een edelman doorsteken. Op dit gezicht viel ze in onmacht en moest weggedragen worden.

Karel IX in den nacht van den Moord.

om hun blikken te laten gaan over de lijken der slachtoffers. Een der Edelieden vluchtte, bleek als een doode, in het vertrek der jonge, pas gehuwde Koningin van Navarre, omvatte, buiten zich zelf van angst, de knieën der even verschrikte vorstin en smeekte bescherming om Gods wil. Maar dat was meer dan ze geven kon. Slechts enkele oogenblikken daarna, terwijl

Toen ze weer tot zich zelf was gekomen, vroeg ze naar haar gemaal. Deze was echter in veiligheid. Karel IX had hem en den jongen Prins de Condé, terwijl het bloedbad werd aangericht, bij zich ontboden en ontvangen met de woorden: Naar de mis, dood of naar de Bastille. Condé toonde zich eerst moediger dan de jonge Hendrik van Navarre, maar eindelijk werd hun de belofte van tot de Roomsche kerk terug te keeren afgeperst. Alleen onder dat beding ontgingen zij het vreeselijk lot hunner geloofsgenooten.

Een goudsmid, met name Crucé,

beroemde zich er op dat hij alleen meer dan 500 Hugenenoten had geworgd en werd kort daarna, ter verheerlijking van God, heremiet.

Tavannes, boven reeds genoemd, spoorde de tot razernij opgewonden menigte aan met de woorden: Vooruit, nu maar adergelaten. De artsen zeggen, dat het in Augustus even gezond is als in Mei. En bij zijn laatste biecht,

in zijn stervensuur, beriep deze felle ijveraar zich op zijn heldedaden in den Bartholomeus-nacht als op een verdienste, die hem den hemel moesten doen binnengaan. Zelfs de Koning, aangegrepen door de tot razernij voerende woede, nam een geweer en schoot op zijn onderdanen.

Vier dagen hield het moorden aan. Toen hield de geestelijkheid (Donderdag 28 Augustus) nadat de lijken der tallooze slachtoffers met ijzeren haken naar de Seine gesleept waren, door de nog met bloed bedekte straten een algemeene processie en besloot een jaarlijksch terugkeerend feest te wijden aan deze roemrijke overwinning. Van alle kansels in de Roomsche kerken werden dankzeggingen opgezonden en een medaille werd geslagen met het opschrift: De vroomheid heeft de gerechtigheid doen ontwaken.

In de provincies werd het werk, in Parijs aangevangen, voortgezet. Zes weken lang duurde daar het moorden en er zou een boekdeel te vullen zijn met het verhaal van al de gruwelen, die daarbij werden bedreven. De bewoners van de oevers der groote rivieren waren, zooals een geschiedschrijver meldt, ontzet over het aantal lijken die met den stroom kwamen afdrijven.

Liever dan voort te gaan met het verhalen dier vreeselijke gebeurtenissen, willen we er aan herinneren dat vele goed geloovige katholieke Franschen, o. a. gouverneurs van provinciën, met beslistheid weigerden aan den moord deel te nemen. Graaf De Tende, gouverneur van Dauphiné, vernietigde het beveldschrift des Konings, zoodra hij het ontving, op gevaar af van in ongenade te vallen. De burggraaf d'Orthe, bevelhebber van Bayonne, schreef aan den Koning: „Sire, ik heb uw bevel aan uwe getrouwe inwoners

en de bezetting dezer stad bekend gemaakt, maar geen beul gevonden.”

De Gouverneur van Dieppe riep na het ontvangen der koninklijke verordening de burgers der stad bijeen, Protestanten zoowel als Katholieken, en hield de volgende toespraak:

Mijne heeren. De koninklijke verordening kan alleen die Calvinisten gelden, die zich door oproer strafbaar maakten. Gode zij dank, wij hebben geen van de zoodanigen onder ons. Wij lezen in het Evangelie dat de liefde jegens God en den naaste het voornaamste gebod is voor den Christen en dat daaraan de Wet en de Profeten hangen. Laat ons deze schoone leer wel ter harte nemen, welke ons van Jezus Christus zelve gegeven is. Kinderen van éénen God, laat ons als broeders leven en wederzijds aan elkander de barmhartigheid van den Samaritaan uitoefenen. Dat is mijn gevoelen; ik hoop dat gij er in deelt, en tengevolge van dit gevoelen kan ik niet vinden, dat er één onder ons is, die het leven heeft verbeurd.

Karel van Troyes, scherprechter, wees het bevel om de gevangenen genomen Protestanten te worgen, van de hand met de verklaring, dat zijn handen slechts gewoon waren in den dienst der gerechtigheid te arbeiden.

Voor al Jean Hennuyer, bisschop van Lisieux, moet in dit verband genoemd worden. Toen de Luitenant des Konings hem het bevel mededeelde om de Hugenoten te vermoorden, antwoordde hij:

Neen, neen, mijnheer, daartegen verzet ik mij en daartegen zal ik mij altijd blijven verzetten. Ik ben de herder van Lisieux, en die lieden, die gij zegt dat ik moet vermoorden, zijn mijne kudde. Ofschoon zij voor een oogenblik zijn afgedwaald en den stal verlaten hebben, waarover Jezus Christus, de opperste herder, mij heeft gesteld, zij kunnen echter wederkeeren. Ik zie nergens in het Evangelie, dat de herder zou moeten dulden, dat het bloed der schapen vergoten wordt, integendeel, de Schrift leert, dat hij zijn bloed uitstorten en zijn leven geven moet voor hen.

De vertegenwoordiger des Konings vroeg daarop een schriftelijke weigering, opdat hij zich zou kunnen verantwoor-

den en Bisschop Hennuyer, aarzelde geen oogenblik hem die te geven.

Deze waardige herder was van een heel anderen geest dan de opperpriester te Rome, Paus Gregorius XIII. Hij hield met het college van kardinalen een plechtige dankzegging, liet vreugdeschoten lossen van den Engelenburg en een gedenkpenning slaan ter eere der groote gebeurtenis 1).

Tegenover de gunstige uitzonderingen, die de reeds genoemde en nog enkele andere katholieken vormden, staan natuurlijk ook ongunstige uitzonderingen aan de zijde der Hugenoten, menschen die, evenals de Watergeuzen ten onzent, tot het uiterste gedreven, zonnen op wraak en zich vergrepen aan hun vervolgers of wie ze daarvoor hielden. Zoo pronkte een der Hugenoten met wat hij noemde een zegekrans, dien hij vervaardigd had van door hem afgesneden ooren van monniken.

In tal van kloosters werd door de Hugenoten, als ze de kans schoon zagen, verschrikkelijke wraak geoefend. En zeker is dat niet te verontschuldigen . . . maar of het niet verklaarbaar is?

Dat met den gruwelijken moord het doel, dat het Hof zich voorgesteld had, in geen deele was bereikt, bleek al heel spoedig. Een jaar na den Bartholomeus-nacht, juist op den 24sten Augustus, stelden de Fransche Protestanten van Montauban in mannelijke taal een krachtig vertoog op, waarbij zij alles terugeischten wat hun door het tractaat van 1570 was toegestaan. Drie Protestantsche edelen namen op zich dit verzoekschrift aan den Koning

1) Deze gedenkpenning draagt aan de eene zijde het beeld van den Paus en aan de keerzijde een gedaante van een wraak-engel, die in de eene hand het kruis, het zinnebeeld der kerk, en in de andere een zwaard houdt.

te overhandigen. Te Ville Côtérets werden ze tot hem toegelaten en tegen zijne gewoonte hoorde hij zonder een woord te spreken de voorlezing aan. Maar Katharina de Medicis, de Koningin-Moeder, die er bij tegenwoordig was, stampvoette van toorn en riep: Indien de Prins van Condé nog leefde, en in het hart van Frankrijk stond met 20 duizend ruiters en 15 duizend voetknechten, dan zou hij niet de helft vragen van wat deze onbeschaamde lieden durven voorstellen.

Men verhaalt dat Koning Karel sedert den nacht van 23 Augustus 1572 voortdurend door zijn geweten werd verontrust. Overal waande hij zich achtervolgd door de schimmen van de vermoorden. Dikwijls sprong hij, verschrikt, uit den slaap op en meende hij klaagstemmen te hooren in de lucht. Twee dagen vóór zijn dood kwam zijn voedster, een Hugenote, die aan het bloedbad was ontkomen, bij den Koning en was getuige van zijn zieleangst. „Ach wat al moorden, wat al bloed,” riep hij uit. „Wat heb ik een slechten raad gevolgd. O God, bewijs mij barmhartigheid als het U behaagt. Ik weet niet waarheen mij te wenden. Ik zie wel dat ik verloren ben.” Te vergeefs poogde de medelijdende vrouw hem te troosten door hem te wijzen op de Gerechtigheid van Christus, die zijne zonden zou bedekken, indien hij ze met berouw wilde belijden. Hij had geen oog meer voor dezen troost en deed niets dan schreien. Toen zij een zakdoek had gehaald, omdat de zijne van tranen doorweekt was, nam de Koning haar bij de hand en beduidde haar dat ze moest heengaan en hem met rust laten.

Koning Karel stierf 20 Mei 1574, nog geen twee jaar na de bloedbruiloft, 23 jaar oud.

A. L. G.